

особливості наукового тексту, такі як визначення жанру, структури, стилю написання, тощо.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – 1981. – Т. 40. – №4. – 356-357 с.
2. Белл Т. Роджер. Социолінгвістика // Цели, методы и проблемы. / Под ред. А.Д.Швейцера. – М.: Международные отн., 1980. – 318 с.
3. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата. – К.: Вища шк., 1993. – 200 с.
4. Дискурс у комунікаційних системах: [Зб. наук. ст.] / Київ, міжнар. ун-т; [Редкол.: Денисова С.П. (головн. ред.) та ін.]. – Київ, 2004. – 344 с.
5. Комисаров В.Н., Коралова А.Л. Практикум по переводу с английского языка на русский / Учеб. пособие для ин-тов и фак-тов ин. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 127 с.
6. Матвеева Т.В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий. – Свердловск: Изд-во Урал. ГУ, 1990. – 624 с.
7. Славгородская Л.В. О функции адресата в научной прозе // Лингвостилистические особенности научного текста. – М.: Наука, 1981. – с. 93-102.
8. Тураева З. Я. Лингвистика текста. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.
9. Erickson John Greenhouse Earth: Tomorrow's Disaster Today. – Washington: Tab Books, 1990. – 167 p.

Список джерел фактичного матеріалу

10. Robinson N. Daniel Systems of Modern Psychology. – Columbia University Press, New York, 1979. – p. 323.
11. Rydник V. ABC's of quantum Mechanics. – М.: Mir Publishers, 1978. – p. 271.

Постосва Т.М.

*Рівненський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – к. філол. н., доц. Мандрик Н.В.*

Розширення словникового запасу учнів загальноосвітніх навчальних закладів

Прогресивні тенденції розвитку суспільства, що супроводять розбудову України як незалежної європейської держави, обумовлюють соціальне замовлення на всебічно розвинену, духовно багату, самобутню особистість, людину з високим рівнем комунікативної компетентності, що передбачається Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті та стандартом мовної освіти.

Як зазначають автори нової концепції навчання державної мови в школах України, цей процес ще не відповідає сучасним вимогам, потребує модернізації. Незадовільним є і рівень володіння мовою як засобом спілкування, пізнання й впливу. Потрібно посилити вивчення мовлення в різних формах, видах і жанрах, роботу над формуванням культури спілкування, пов'язаної з пізнавальною, етикетною, регулятивною, ціннісно-орієнтаційною функціями мови.

Робота над підвищенням культури мовлення, формування основних мовленнєвих умінь і навичок неможливі без збагачення словникового запасу учнів, у тому числі комунікативно значущою етнокультурознавчою лексикою. Збагачення словникового запасу є одним із завдань шкільного курсу української мови та напрямом роботи з розвитку мовлення.

Показниками досконалого мовлення є достатній обсяг активного словника, різноманітність використовуваних у мовленні граматичних форм і конструкцій, умінь вибирати з-поміж мовних засобів ті, що відповідають ситуативному мовленню. Особлива роль у цьому належить роботі над функціональним аспектом вивчення лексикології і фразеології.

Поняття “розширення словникового запасу учнів”, “забезпечення активного словника” і “словникова робота” розглядаються на сучасному етапі як терміни-синоніми. Так, словникові довідники з методики викладання української мови дають наступне визначення: словникова робота в школі (розширення активного словника) – складова методики, що охоплює засвоєння учнями нових слів, різних їх значень і відтінків значень, емоційно-експресивних забарвлень, сфери уживання, їхню багатозначність і переносні значення, вивчення синонімів, антонімів, паронімів, активізацію словника, очищення словника від діалектних, просторічних слів, жаргонізмів, сленгу.

Робота над збагаченням словникового запасу школярів проводиться на уроках вивчення лексикології та на уроках розвитку зв'язного мовлення для підготовки до створення власних

висловлювань, але словникова робота як структурний елемент аспектних уроків у середніх класах, збагачення мовлення учнів власне українською лексикою на текстовій основі ще не стала предметом спеціальних досліджень.

Проблему збагачення словникового запасу школярів як важливого напрямку в шкільному навчанні рідної мови було порушено ще Ф.І.Буслаєвим. На сучасному етапі розвитку методики проблемою розширення словникового запасу учнів плідно займаються Н.Голуб, Т.Симоненкова, Т.Шевченко, В.Новосолова, М.Пентиліук, Г.Шелехова та інші.

Однак, анкетування вчителів-словесників, аналіз творчих робіт учнів 5-6-х класів свідчать про те, що вчителі відчувають значні труднощі у проведенні систематичної роботи над збагаченням словника учнів через відсутність у достатній кількості спеціальних вправ у підручниках, методичних рекомендацій; твори та перекази школярів характеризуються недостатнім рівнем культури мовлення, бідністю лексичного складу, недосконалістю граматичної будови. У пояснюючій записці до Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з української мови зазначається, що словник учнів має збагачуватися лексикою, пов'язаною з народними традиціями, звичаями, побутом, ремеслами, однак і в програмі, і в підручниках це не знайшло належної реалізації [3, с. 65-68].

Серед завдань сучасної школи, які мають велике значення, надзвичайно важливим у викладанні рідної мови є підвищення мовленнєвої культури учнів, формування в них навичок комунікативної діяльності в будь-якій сфері життя. Цим зумовлено виділення в шкільних програмах із мови спеціального розділу “Зв’язне мовлення”.

Поняття “зв’язне мовлення” складне й багатогранне. Воно вживається в лінгвістичній, психологічній (психолінгвістичній), методичній літературі, бо “мова як єдність структури і функції, будови і використання мови і мовлення може бути вивчена з різних сторін. Вона може бути сприйнята (й описана) як мовна система, як мовленнєва діяльність (процеси говоріння і розуміння), як мовний матеріал (текст)” [4, с. 12].

Робота з розвитку зв’язного мовлення – складова частина багатопланової навчальної діяльності, що проводиться спеціально і в зв’язку з вивченням шкільного курсу (граматики, словотворення, правопису, тощо) для того, щоб учні оволоділи мовними нормами (орфоепічними, лексичними, морфологічними, синтаксичними), а також уміли висловлювати свої думки в усній та писемній формі, користуючись потрібними мовними засобами відповідно до мети, змісту мовлення й умов комунікації.

Сформувати в школярів уміння й навички зв’язного мовлення – практична мета вивчення рідної мови в загальноосвітній школі, яка передбачає озброєння школярів умінням користуватися в найбільш важливих сферах спілкування всіма видами мовленнєвої діяльності – слуханням (аудіюванням), сприйманням і передачею інформації, розгорнутим висловлюванням, полемізуванням тощо. Розділ програми “Зв’язне мовлення” передбачає навчання школярів різних видів мовленнєвої діяльності. Розробка його численних питань спирається на досягнення лінгвістики в галузі синтаксису тексту, культури мовлення (спілкування), психолінгвістики (теорія мовленнєвої діяльності) тощо. Дані цих наук дозволяють вивчити основні положення, які є провідними в уточненні й обґрунтуванні змісту і методів роботи з розвитку зв’язного мовлення, і мають велике значення для інтерпретації (розкриття змісту) процесу формування комунікативних умінь.

Збагачення словникового запасу учнів становить перший напрям роботи з розвитку мовлення. Він є одним з основних, оскільки правильно організована робота зі збагачення словника є основою успішного процесу з розвитку зв’язного мовлення.

У словниковій роботі необхідно враховувати основні ознаки слова та його місце в системі мовних одиниць. Слово, як відомо, служить засобом позначення предметів дійсності і виражає поняття про них. Усі явища дійсності позначаються словом. Розуміння цього формується на уроках лексики, фразеології, але і в подальшій словниковій роботі учитель постійно спирається на це положення.

Таким чином, під словниковою роботою слід розуміти такий систематичний навчально-виховний процес, за допомогою якого в учнів постійно розширюється коло реальних понять про об’єктивний світ, глибоко усвідомлюється граматична природа мовних категорій, особливості написання слів, лексична й зображальна властивість синонімів, омонімів, антонімів, на основі чого формується виразність мови і відчуття її художніх особливостей, удосконалюється мовна культура.

Усе зазначене вище свідчить про недостатню розробленість даної теми. Головними причинами малоефективної роботи над збагаченням словника школярів є:

- а) нерозробленість цього питання в методиці викладання української мови;
- б) епізодичність та недостатня кількість спеціальних вправ у чинних підручниках з рідної мови;
- в) поверхові знання вчителів-словесників про комунікативний, функціональний аспекти викладання лексикології та методики словникової роботи.

Отже, дана тема, з одного боку, є соціально-значущою в оволодінні мовою як засобом спілкування і пізнання дійсності; а з іншого, зумовлена невисоким рівнем культури мовлення учнів середньої школи.

Література

1. Білоус Х.В. Уроки розвитку зв'язного мовлення 5 клас. – Тернопіль, 1997. – 95 с.
2. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М.І.Пентилука – Київ, 2000. – 264 с.
3. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова 5-11 класи. – К.: Шкільний світ, 2001. – 94 с.
4. Симоненкова Т. Формування національна мовної особистості на уроках мови // УМ ЛШ, 2000. – №10 – С. 10-17.
5. Шелехова Г.Т. Сучасні підходи до вивчення рідної мови в середніх загальноосвітніх школах // УМ ЛШ, 1998 – №1. – С. 12-16.

Пустовалова В.І.

*Харківський гуманітарно-педагогічний інститут
Науковий керівник – к. філол. н. Волкова І.В.*

Використання значення імені для характеристики літературного героя (за романом О.Гончара “Собор”)

Питання про принципи добору власних імен для героїв художніх творів хвилювали багатьох науковців. Вони були предметом численних досліджень українських та зарубіжних мовознавців (П.П.Чучки, І.Д.Сухомлина, Г.В.Бачинської та ін.). Однак попри всі досягнення, проблема обґрунтування вибору та застосування антропонімів у художній літературі все ще залишається теоретично і практично малодослідженою.

Зважаючи на викладене, предметом нашого зацікавлення стали власні імена, використані О.Гончаром під час написання роману “Собор”. Вони складають істотну частину лексичного багатства творів О.Гончара. Саме тому детальний аналіз ономастики художнього тексту, виявлення закономірностей художньої майстерності письменника в цій галузі необхідні для повноцінного опису та систематизації власних імен у вказаному творі. Завданнями нашого дослідження є описати основні принципи вибору автором імен для героїв роману, визначити, наскільки вдало автор використовує імена в різноманітних ситуаціях та встановити відповідність між значенням імені та рисами характеру персонажів.

Для героїв “Собору” О.Гончар обирає власне українські імена, щоправда, деякі з них певним чином інтерпретовані (*Єлька, Ягор* та ін.). Усього в романі зустрічається 16 антропонімів, серед них 6 найчастотніших належать головним героям. За частотою вжитку вони розташовуються таким чином: 1) Єлька – 235, 2) Вірунька – 104, 3) Володька Лобода – 97, 4) Микола Баглай – 79, 5) Іван Баглай – 60, 6) Ягор Катратий – 52.

Частота використання жіночих імен не випадкова, адже у творі більше чоловічих образів. На нашу думку, це спеціальний прийом, використаний О.Гончаром для того, щоб урівноважити співвідношення чоловічих і жіночих імен.

Як зауважує О.Ю.Карпенко, “повнота почуттів вимагає повноти форми, різноманітності засобів вираження” [4, с. 50]. На наш погляд, першою істотною рисою добору власних імен у романі Гончара є варіативність, тобто їх здатність багатоманітно варіюватись. Найактивніше варіанти використовуються в розмовно-побутовій сфері, рідше – в офіційній. Мовознавці визначають чотири основні способи досягнення варіативності імен у художньому мовленні: суфіксальний, усичувальний, усичувально-суфіксальний та редуплікація [3, с. 133].

Суфіксальний спосіб найбільш продуктивний у творенні варіантів імен. Суть його полягає в тому, що суфікси приєднуються до різних основ. Залежно від типу твірної основи у межах цього способу можна виділити кілька моделей:

- 1) похідні, утворені від повних імен: *Андрійко, Богданко, Петрик*;
- 2) варіанти, утворені від скорочених імен: *Колька, Геночка, Андрюша*;